

KREDİ TALEPLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILAN MALİ ANALİZ TEKNİKLERİ VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ

Yasin ATAMAN¹, Mustafa ARI²

¹ T.C. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Muhasebe ve Finansman Programı, 0000-0002-4813-0002

² Dr. Öğr. Üyesi, T.C. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 0000-0002-1935-6889

ÖZET

Gerçek veya tüzel kişiler yatırım kararları, müşteri analizleri, borç alacak ilişkisinin tesisi, takip-izleme faaliyetleri, kaynak kullanımı ve benzeri nedenlerle karşı taraf risklerini minimize edebilmek amacıyla mali analiz ve istihbarat teknik ve işlemlerine başvurmaktadır. Mali analiz ve istihbarat ile ilişki kurulacak taraf detaylı incelenerek tanınmakta, finansal verileri analize uygun hale getirilerek çeşitli tekniklerle incelemeler yapılmakta, sermaye ve likidite yapıları irdelenmekte, hüviyet ve moralite, yetenek ve işte başarı, krediyi engelleyen veya kısıtlayan hallerin olup olmaması tespit edilmekte ve gerektiğinde puanlama ve derecelendirme yapılabilmektedir. Mali sistemin içerisinde önemli bir yere sahip olan Bankacılık sisteminde kredilendirme sürecinde mali analiz ve istihbarat faaliyetlerine başvurulmaktadır. Yeni müşteri edinimi ve/veya mevcut müşterilerin periyodik olarak izlenmesi aşamalarında bu çalışmalara yer verilmektedir. Bankacılık sistemindeki gelişmeler doğrultusunda mali analiz ve istihbarat süreçlerinde de önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Mali analiz ve istihbarat birbirini tamamlayıcı nitelikte süreçlerdir. Mali analiz tarafının ana hatlarını oluşturan mali tablo kaynaklı veriler yasal mevzuat gereği yıllık veya çeyreklik periyotlarla hazırlanmakta bu durum da analiz sürecinde görece geçmişe dayalı bir bilgi sunmaktadır. İstihbarat tarafında ise çok daha güncel ve davranış nitelikli bilgilere ulaşabilmek mümkündür. Mali veriler yasal mevzuat kapsamında hazırlandığından dünden bugüne içeriğinde önemli değişiklikler yaşanmamıştır. Ancak gerek finansal enstrümanlardaki artış gerekse davranış anlamında bırakılan izler istihbarat kaynaklarının çeşitlenmesine ve erişebilirlik ölçüsüne etki etmektedir. Bu noktada teknoloji ile gelen anlık bilgi akışlarının etkisi hissedilmektedir. Geçmiş dönemlerde yüz yüze veya çok kısıtlı kamu kaynakları ile elde edilen istihbarat bilgileri günümüzde sadece bu amaca hizmet eden şirketlere dönüşmüştür. Bilgiler anlık hale gelmiş ve tamamı konsolide halde incelemeye tabi tutulmaktadır. İnternet kullanımındaki artışla birlikte günümüzde habere ve bilgiye yoğunlukla sosyal medya araçları üzerinden ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda, yeni ve farklı temalara sahip platformların sayısı da hızla artmaktadır. Habere ve bilgiye ulaşmak için yoğun olarak sosyal medya araçları kullanıldığı gibi, mali tahlil ve istihbarat süreçlerinde bir unsur olarak da sosyal medyadan yararlanmak söz konusu olabilir. Teknolojinin getirdiği yeni enstrümanların zaman içerisinde özellikle istihbarat tarafıyla birlikte mali analiz ve istihbarat süreçlerine dahil edildiği görülürken, son dönemde popülaritesi artan sosyal medya bilgi ve

haberlerinin de sürece entegre edilmesinin sürece katkı sağlayabileceği görüşüyle çalışma hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Analiz ve İstihbarat, Teknoloji.

THE RELATIONSHIP OF FINANCIAL ANALYSIS TECHNIQUES AND TECHNOLOGY USED IN THE EVALUATION OF LOAN REQUESTS

ABSTRACT

Real or legal persons resort to financial analysis and intelligence techniques and transactions in order to minimize counterparty risks due to investment decisions, customer analysis, establishment of debt-credit relationship, follow-up-monitoring activities, resource utilization and similar reasons. With financial analysis and intelligence, the counterparty to be established a relationship with is examined and recognized in detail, its financial data are made suitable for analysis and examined with various techniques, its capital and liquidity structures are examined, its identity and morality, ability and success in business, whether there are any conditions that prevent or restrict credit are determined and scoring and rating can be made when necessary. In the banking system, which has an important place in the financial system, financial analysis and intelligence activities are used in the lending process. These activities are included in the acquisition of new customers and/or periodic monitoring of existing customers. In line with the developments in the banking system, there have been significant developments in financial analysis and intelligence processes. Financial analysis and intelligence are complementary processes. Financial statement-based data, which constitute the main lines of the financial analysis side, are prepared in annual or quarterly periods in accordance with legal regulations, and this situation provides relatively historical information in the analysis process. On the intelligence side, it is possible to access much more up-to-date and behavioral information. Since financial data are prepared within the scope of legal regulations, there have been no significant changes in their content from past to present. However, both the increase in financial instruments and the traces left behind in terms of behavior affect the diversification and accessibility of intelligence sources. At this point, the impact of instant information flows brought by technology is felt. In the past, intelligence information was obtained face-to-face or with very limited public resources, but today it has been transformed into companies that serve only for this purpose. Information has become instantaneous and all of it is subject to consolidated scrutiny. With the increase in the use of the internet, news and information are now mostly accessed through social media tools. Accordingly, the number of platforms with new and different themes is rapidly increasing. While social media tools are used intensively to access news and information, social media can also be utilized as an element in financial analysis and intelligence processes. While it is seen that new instruments brought by technology have been included in financial analysis and intelligence processes over time, especially with the intelligence side, this study has been prepared with the view that integrating social media information and news, which has recently increased in popularity, into the process can contribute to the process.

Keywords: Financial Analysis and Intelligence, Technology.

1. GİRİŞ

Bankalar genel anlamda fon fazlası olanlardan mevduat ve benzerlerinin toplanması ve fon ihtiyacı olanlara kredi kullandırılması faaliyetlerini sürdürmektedir. Bankalar bu faaliyetleri kapsamında, sermayenin yetersiz kaldığı durumlarda devreye girmek suretiyle ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Bankaların kıt kaynaklarını güven içerisinde ve verim sağlayacak biçimde ekonomik süreçlere aktarılması ilk olarak doğru seçimler yapılmasıyla alakalıdır. Seçimlerin sağlıklı olabilmesi ve olası risk unsurların azaltılması için küresel, ülkesel ve sektörel gelişmeler izlenmeli ve yararlanıcı iyi bir şekilde tanınmalıdır. Müşterilerin moralite, borç ödeme gücü ve özvarlık bakımından çok iyi tanınması, işletme içi ve işletme dışı faktörlerin iyi değerlendirilmesi, yeni risk yönetimi anlayışını yansıtan uluslararası kredi-risk normlarına uygun hareket edilmesi, genel ekonomi ve sektörel koşulların değerlendirilmesi gerekir.

Tanıma ve izleme aşamasında güvenilebilir bilgiler ve belgeler önem arz etmektedir. Amaç doğrultusunda bilgiler toplanmakta, araştırılmakta, incelenmekte, analiz edilerek raporlanmakta ve kurum içinde gerekli birimlerce kullanılmaktadır. Yapılan bu çalışmalar genel itibarıyla mali tahlil ve istihbarat faaliyetleri olarak nitelendirilebilir. Sağlıklı seçimler yapabilmek ve olası risk unsurlarını azaltmak ancak doğru ve objektif olarak gerçekleştirilen mali tahlil ve istihbarat faaliyetleriyle mümkün olabilmektedir. Bankalar, istihbarat ve mali tahlil çalışmaları ile kredilendirme faaliyetlerini verimli ve ölçülebilir riskleri en aza indirecek şekilde yürütebilirler. Bankaların faaliyet alanları, müşteri segmentleri, nitelikleri ve kredi ilişkilerine göre inceleme ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Yapılan mali tahlil ve istihbarat çalışmaları da özü itibarıyla benzerlik arz etse de finans kurumlarının bakış açılarına göre farklılık da gösterebilmektedir.

Mali tahlil ve istihbarat faaliyetlerinde amaç kredi isteklisinin krediyi geri ödeme kapasitesine ve arzusuna sahip olup olmadığını saptayarak kredi riskini azaltmak, firmanın finansman ihtiyacının doğru tespit edilerek ihtiyacına uygun nitelik, tutar ve vadede kredilendirilmesini sağlamaktır. Kredili müşterilerin ise belirli periyotlarda takibini yaparak izlemek ve kredibilitelerindeki değişimi ve gelişmeleri vurgulamaktır. Mali tahlil ve istihbarat çalışmalarında gizlilik esastır. Bu faaliyetlerde görevli kişinin tarafsız olması, her türlü ön yargılardan uzak olması ve olayları objektif olarak değerlendirmesi gerekmektedir. Toplanan bilgilerin çeşitli kaynaklardan doğrulanması, doğrulanmayan bilgilere değer verilmemesi önem taşımaktadır. Bankacılık Kanunu ve BDDK tarafından yayımlanan “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik” kapsamında hesap durumu belgesi alınması zorunlu işlemlerde kredinin kullanıldığı sürece her yıl hesap dönemini izleyen altı ay içinde hesap durumu belgesi alınması koşulu bulunmaktadır (Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik, Tarih: 01.11.2006, Sayı: 26333, Madde: 8).

Mali tahlil ve İstihbarat faaliyetlerinin mali tahlil tarafı mali mevzuata uygun hazırlanan bilanço gelir tablosu, ekleri yanında firma detay mizanı üzerinden genellikle son üç yıllık verilerin ve

hesaplatılan rasyoların analizine dayalı bir sistemdir. Ara dönem verileri alınabildiği ölçüde rasyo hesaplaması yaptırılarak dönemsel mukayeselerde kullanılabilir. Son üç yıllık faaliyet geçmişi olmayan firmalar mevcut verilere göre analiz edilebilmektedir. Bu çalışmada firmanın mali verilerinin büyüklükleri yanında gelişim trendi ve sektöre göre mukayesesi yapılarak yorumlanması sağlanmaktadır (Çabuk, ve diğerleri, 2019). Mali tahlil çalışmaları oldukça zaman alan meşakkatli bir iş olduğundan ciddi anlamda yetişmiş personel kaynağına ihtiyaç duyulmaktadır. Personel kaynağının yanı sıra zamanın da kısıtlı olması nedeniyle istisnalar dışında mevcut mali veriler üzerinden yapılan detay çalışmanın yılda bir kez yapılması esastır. Yıl içinde yapılacak mükerrer incelemelerde aynı çalışmanın tekrarlanmasına gerek duyulmamakta, firmaların cari dönem verilerinin yorumlamaya dâhil edilerek daha özet raporlanması yapılmaktadır.

İstihbarat çalışmaları ise mali tahlil çalışmalarından son derece farklı bir durum arz etmektedir. Zaman mefhumu olmadan gerektiğinde her zaman yapılabilecek çalışmalardır. İstihbarat çalışmalarında mali verilerden daha öte güncel gelişmeler çerçevesinde bilgi toplanarak henüz mali verilere yansımadağı halde gelecekte bilanço üzerinde muhtemel etkileri olabilecek sıcak gelişmeleri takip edilmektedir. Aynı zamanda istihbarat çalışmaları ilgili firmanın diğer kurumlarla ilişkilerini ve seyrini ortaya koyması açısından da anlamlıdır. İstihbaratın kaynakları son derece farklılık arz etmektedir. Alınan bilgilerin farklı kaynaklardan teyidi yapılma imkânı olmakla birlikte bu bilgilerin bir kısmı şifai niteliktedir. Bu nedenle hangi bilgilere itibar edilerek aksiyon alınacağı son derece önemlidir.

Gerek uzman personel yetiştirme süresi ve maliyeti, gerekse hazırlanacak raporlardaki bekleme sürelerinden kaynaklı kayıpları önlemek adına mali tahlil ve istihbarat faaliyetleri sistematik hale getirilmeye başlanmıştır. Oluşturulan algoritmik altyapılar sayesinde firmaların daha kısa sürelerde daha az insan kaynağı ile derecelendirilmesini sağlamak amacıyla skor/rating hesaplamaları yapılmaktadır. Bu uygulamada firma hakkında temin edilen bilgi ve belgeler gerekli formlar aracılığı ile sistemleştirilmekte ve daha önce firma hakkında oluşan tüm sistem dataları ile birlikte belirlenen prensipler çerçevesinde analiz edilerek sonuçlar türetilmektedir. Sistem uzman görüşünden çok sistemsel veriler üzerinden sonuç üretmektedir. Sistemin kendi dinamik yapısı sayesinde sürekli geliştirilebilmesi mümkün olabilmektedir. Bu sistemsel, sektör ve ciro sınıflandırılmasına göre alt modeller geliştirilerek sonuç üretebilmektedir. Pratik bir çalışma olduğundan gerektiğinde hızlıca sonuçlandırılabilir.

2. MALİ TAHLİL VE İSTİHBARAT

Borçlunun borç ödeme yükümlülüğünü zamanında ve tamamen yerine getirmeme olasılığı sonucunda finans kurumunun taşıdığı zarar kredi riski olarak tanımlanmaktadır. İçsel ve dışsal faktörler olarak ayrılabilir olan kredi riskinde içsel faktörler arasında müşteriye ve finans kurumuna yönelik faktörler yer alırken, finans kurumu faktörleri arasında mali tahlil ve istihbarat yapısını dahil etmek mümkündür (Sonbul İskender, 2014).

Mali Tahlil ve İstihbarat çalışmalarında, mali tahlil daha statik bir çalışma ve gerçekleştirmeler üzerinden yapılmakla birlikte istihbarat son derece dinamik bir bilgi paylaşım çalışmasıdır. Her ikisinin de birbirini tamamlayan özellikleri olduğundan bu çalışmalar genellikle birlikte

kullanılarak raporlanmaktadır. Mali tahlil raporlarının bilanço gerçekleşmesi akabinde yıllık istihbarat çalışmaları ile birlikte yapılması yeterli olmakla birlikte, istihbarat çalışmaları ihtiyaç duyulduğunda ayrıca yapılabilmektedir.

2.1. Mali Tahlil

BDDK tarafından yayınlanan “Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik” kapsamında hesap durum belgesi olarak kabul edilecek belgeler, hesap durum belgesi alımının zorunlu olduğu işlemler ve hesap durum belgelerinin denetlenmesine ilişkin hususlar belirtilmiştir (Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik, Tarih: 01.11.2006, Sayı: 26333, Madde: 9) İlgili düzenleme kapsamındaki belgeler temel mali veri kaynağı olarak dikkate alınabilir. Kesinleşmiş mali tablolar üzerinden çalışma yapılabileceği gibi henüz kesinleşmemiş yılsonu mali tabloları ve ara dönem mizan verileri dikkate alınarak çalışma yapılabilecektir. Değişiklik olması halinde ilgili mevzuatta yapılan düzenlemeler esas alınacaktır.

Mali tahlil söz konusu belgelerde yer alan veriler ve veriler üzerinden hesaplanan rasyoların analizine dayanmaktadır. Mali tablolardan yararlanarak gerçekleştirilen mali analiz yöntemleri trend/eğilim yüzdeleri analizi, oran/rasyo analizi, yatay/karşılaştırmalı tablolar analizi ve dikey/yüzde metodu ile analiz olarak dört gruba ayırmak mümkündür (Öney, 1978).

Yatay/Karşılaştırmalı Tablolar Analizinde birden fazla döneme ait bilgilerin karşılaştırılması ve değerlemesi öngörüldüğünden dinamik bir yapıya sahiptir. Karşılaştırmalı finansal tablolar analizinde işletmenin birkaç döneme ait finansal tablolarını yan yana koymak suretiyle incelenerek, işletmenin iktisadi ve finansal yapısı ile karlılığındaki gelişmeler konusunda önemli bilgiler elde edebilir (Bektöre, 1975). Bu teknikte işletmenin geçmişteki durumu ile bugünkü durumu karşılaştırılmak suretiyle elde edilecek bilgiler işletmenin geleceğiyle ilgili kararlara ışık tutar.

Dikey/Yüzde Metodu Analiziyle her bir bilanço kaleminin toplam içerisindeki görece önemi tespit edilir, şirketin varlıklarının nerelerde yoğunlaştığını ve kaynaklarının daha çok nereden sağladığı hakkında bilgi sahibi olunabilir ve aynı endüstri kolundaki benzer şirketlerle karşılaştırılarak yorum yapılabilir (Gönenli, 1972).

Trend/Eğilim Yüzdeleri Analizi yönteminde, bir döneme ait veriler 100 olarak kabul edilmekte ve izleyen dönemlere ait aynı verilerin ilk döneme göre yüzdelerle değişimleri hesaplanarak uygulanmaktadır. Bir istatistik yöntemi olarak geliştirilen yöntem değişim yüzdeleri veya trend yüzleri olarak da anılmaktadır (Güvemli, 1981).

Herhangi bir şirketin muhasebesinde yer alan muhtelif hesap elemanları arasında çeşitli oranlar halinde ve bu oranlara bakarak o şirketin özvarlıkları, faaliyet halinde arz ettiği durumu ve bir faaliyet devresi sonunda sağlayabildiği rant ile iktisadi verimliliği hakkında belirli hükümlere varılması rasyo olarak tanımlanmaktadır (Öney, 1978). Oran analizi yöntemi de şirketlerin mali verilerinde yer alan veriler arasında matematiksel bağlar kurularak şirketlerin çeşitli perspektiflerden incelenmesidir. Mali tabloların içerisinde yer alan hesap kalemlerinde bir çok oran hesaplamak mümkündür. Bu oranlar bir çok farklı kritere göre sınıflandırılabilirken, en

yaygın sınıflandırma faaliyetlerin değerlendirilmesine yönelik olmaktadır. Buna göre oranları likidite, mali yapı, faaliyet ve karlılık oranları olarak sınıflandırmak mümkündür (Çabuk, ve diğerleri, 2019).

Mali analiz aşamasında, mali tabloların doğruluğu ve güvenliği, bilgi paylaşımına alışkanlıkları, firma dışı kullanıcıların mali analize önem vermemesi, muhasebe sisteminin eksikliği, bilgi ve ilgi yetersizliği gibi sorunlarla karşılaşabilmektedir. Mali analiz sürecinde, müşterilerin büyüme, likidite, borçlanma, faaliyet döngüsü, kar ve karlılık oranları, net işletme sermayesi, nakit akışı gibi hususlar incelenmektedir (Çabuk, ve diğerleri, 2019).

5411 sayılı Bankacılık Kanununun 52. Maddesinde; "Bankalar, kredileri nedeniyle maruz kalacak riskleri ölçmek, karşı tarafın malî gücünü düzenli olarak analiz etmek ve izlemek, gerekli bilgi ve belgeleri temin etmek ve bunlara ilişkin esasları belirlemek zorundadır. Kredi müşterileri bu çerçevede konsolide ve konsolide olmayan bazda istenilen bilgi ve belgeleri bankalara vermekle yükümlüdür." ifadesi bulunmaktadır.

Kredi müşterileri tarafından beyan edilen mali raporlar, bilinçli ya da bilinçsizce sağlıklı olarak düzenlenemeyebileceği gibi, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun şekilde hazırlanmamış da olabilmektedir. Bu bağlamda, sağlıklı bir analiz yapabilmek için hataların tespiti önem taşımaktadır. Analiz sürecinden önce veya sırasında mali tablolar dikkatlice incelenmekte, değerlendirilmekte ve gerekli düzeltmeler yapılmaktadır. Hatta zaman zaman özellikle ara dönem mali veriler dikkate alınarak bilanço ve gelir tabloları düzenlenebilmektedir.

2.2. İstihbarat

Türk Dil Kurumu istihbarat kelimesini yeni öğrenilen bilgiler, haberler veya bilgi toplama, haber alma, duyum şeklinde tanımlamaktadır (Türkçe Sözlük, 2005). Firmaların kimlik, çalışma alanı, iş kabiliyet ve gayreti, menkul ve gayrimenkul varlıklarını belirlemek üzere yapılan soruşturma ve araştırmalara istihbarat denilmektedir (Öney, 1978).

Finans kurumları müşterilerini hem nitelik hem nicelik yönünden incelemeye tabi tutmaktadır. Önceki bölümde detaylandırılan mali tabloların yanı sıra faaliyet ve yönetim raporları finansal ve sektörel tablolar veya veriler niceliksel incelemeye örnek oluşturmaktadır. Niteliksel inceleme de ise müşteri hakkında bilgi toplanmakta, kredi kullanım amacı belirlenmekte, borç ödeme kapasitesi ölçülmekte, diğer finans kurumu ilişkileri irdelenmekte, müşteri ve/veya ortak ve yöneticiler ile bilgiler tespit edilerek ayrıntılı bir çalışma yürütülmektedir (Şakar, 2011).

Banka işlemlerine ilişkin faaliyetlere yönelik olarak bankalar müşterileriyle ilişki kurduktan sonra müşterilerle ilişki verileri müşteri sırrı olarak kabul edilmektedir. Banka ve finans kuruluşlarının kendi arasında veya Risk Merkezi veya aralarında kuracakları şirketler aracılığıyla bilgi ve belge alışverişinde bulunması ise sır saklama yükümlülüğünden istisna tutulmuştur (Sır Niteliğindeki Bilgilerin Paylaşılması Hakkında Yönetmelik, Tarih: 04.06.2021, Sayı: 31501, Madde: 4 ve 5).

Müşteri taleplerinin ölçülmesinde son derece önem taşıyan firma ve ortaklarının borç ödeme güçleri, mali durumları, karakterleri gibi konularla ilgili çeşitli kaynaklar bulunmaktadır. Finans kurumlarının istihbarat faaliyetleri kapsamında sıklıkla kullandığı temel kaynakları müşteri ile görüşme, müşteri ziyareti, sicil kayıtları, tapu verileri, vergi borçları, sosyal güvenlik kurumu kayıtları, oda kayıtları, senet, çek, icra, iflas kayıtları, müşteri ve tedarikçilerden alınan istihbarı bilgiler, mevcut finans kurumu nezdindeki geçmiş dönem verileri, kredi kayıt bürosu, risk merkezi kayıtları ve internet sitelerinden yapılan sorgulamalar şeklinde sıralamak mümkündür (Tuğcu, ve diğerleri, 2013).

Ülkemizde vergiden kaçınma ve ticari faaliyetlerin tam anlamıyla mali sisteme entegre edilememesi gibi nedenler dolayısıyla kayıtdışı ekonomi kayda değer boyuttadır. Kayıt dışılığın yüksek olması istihbarat faaliyetlerine olan ihtiyacı doğurmaktadır. Ayrıca, gerçek veya tüzel kişilerin kendileri hakkında sahip oldukları bilgiler ile finans kurumlarının sahip olduğu bilgiler farklı olduğundan asimetrik enformasyon sorunu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, eksik, yanıltıcı, sahte ve spekülasyon ihtimali içeren bilgilerin sunulma ihtimali de istihbarat ihtiyacını arttırmaktadır (Geçer, Turgay, 2014).

3. TEKNOLOJİK GELİŞMELER

Türkiye’de mali analize yönelik çalışmaların II. Dünya Savaşından öncesine dayandığı, Yüksek Denetleme Kurulunca Devlet Teşekküllerinin denetimi kapsamında İsviçre’den gelen danışmanlarca hazırlanan raporla başladığı düşünülmektedir. 1960 yılında ise kurulca yayınlanan İktisadi Murakabe Rehberi de ilk yayınlar arasında yer almaktadır (Destereci, 2009). Türkiye Bankalar Birliği 1963 yılında Bankaların istihbarat yönetmeliklerindeki asgari esasları içeren dokümanı yayımlanmıştır (Bankaların İstihbarat Yönetmeliklerinin İhtiva Edeceği Asgari Esaslar , 1963). Yine Birlik tarafından aynı yıl yayımlanan kredi ilişkilerinde hesap vaziyeti dökümanı ile mali analiz ve istihbarat süreçlerinde ilk adımlar atılmıştır (Bankaların Açacakları Krediler İçin Talep Sahiplerinden Alacakları Hesap Vaziyeti ve Tahlil Esasları Semineri , 1963).

Yayımlanan esaslarla birlikte kredi ilişkilerinde belirli bir düzene ve bilgilere sahip tablolar oluşturulmuştur. Bu dönemde Mali Tahliller ve Gelir Durumunu İnceleme Tablosu örnek olarak paylaşılmış ve analizler yapılmaya başlanmıştır. Tablo içerisinde temel bilanço ve gelir tablosu kalemleri, likidite, kar ve faaliyet rasyoları yer almaktadır. Bu tabloların kredi başvuru sürecinde yetkili personellerce müşterilerden temin edilen bilgiler doğrultusunda hazırlandığı ve manuel hesaplamalarla dokümanite edilerek arşivlendiği düşünülmektedir. Günümüzde mali analiz çalışmalarında firmaların özet görünümüne bakıldığında büyük ölçüde benzer kalemler ve rasyolar kullanılmaktadır. Zaman içerisinde yazı ve manuel yapılan hesaplar ve analizlerin yerini hesap makineleri, daktilo, bilgisayar ve internet gibi araçlar almıştır. Basit hesaplama ve yönetici özeti şeklindeki görünümeler saniyeler içerisinde veri tabanlarından karşılaştırılmalı olarak dönemsel bazda çekilebilmektedir. Örneğin, firmaların Kamuoyu Aydınlatma Platformunda verilerin yayımlanmasının akabinde birçok yatırım kuruluşu, finansal teknoloji

şirketleri, hatta bireysel yatırımcı ve uzmanlar dahi özet görünümleri internet üzerinden çok hızlı bir şekilde yayınlamaktadır.

Mali analiz ve istihbarat süreci ve çalışmaları özü itibarıyla belirli bir temele otururken, kaynaklara çok daha hızlı bir şekilde erişebilme ihtiyacı hasıl olabilmektedir. Mali analiz tarafında kullanılan mali tablolar yasal mevzuat çerçevesinde günün şartlarına uygun şekilde güncellenirken, temel muhasebe prensipleri dahilinde benzer özelliklerini sürdürmektedir. Buna karşın ihtiyaç bulunan dönemsel veriler, veri tabanlarından hızlıca temin edilerek incelenebilmektedir. Yine bu veriler bulunduğu sektör veya örnek firma verileri ile de karşılaştırılabilmektedir. Bu karşılaştırma, takip ve izleme işlemleri doküman üzerinden de tabi ki gerçekleştirilebilir, fakat kâğıt, arşiv, karşılaştırma, manuel gözlem ve benzeri süreç ve operasyonel maliyet gerektirebilmektedir. Yine istihbarat tarafında kullanılan birçok veri müşterilerin kişisel özellikleri ile ticari geçmişlerini ve finansal kurumlara erişim kabiliyetlerini içermektedir. Geçmiş dönemlerde de o günün finansal dünyası dahilindeki olanaklar çerçevesinde benzer birtakım verilerle incelemeler yapılmaktaydı. Örneğin basit bir bilgiye ulaşmak için mektup veya yüz yüze iletişim gerekirken, bu durumu zamanla telefon, internet almıştır. İstihbarat kaynağı olarak nitelendirilebilecek unsurlar belirli noktalarda toparlanmakta, izlemek ve takip için arşivlenmektedir. Geçmiş dönemlerde yazı veya daktilo ile kayıt altına alınan bilgiler, kitaplaştırılan dokümanlar üzerinden incelemeler yapılırken, zaman içerisinde dijital ortamda takip edilmeye başlanmıştır. Özellikle bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler akabinde veri günden güne önemini arttırırken, veri tabanları üzerinden de bilgiye ulaşmak oldukça kolaylaşmıştır. Bu noktada istihbarat kaynağı olarak nitelendirilen bazı verilerin dijitalleşme süreçlerine yönelik özet bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

2004 yılında Vergi Usul Kanında yapılan değişiklikle birlikte vergi beyannameleri ve bildirimleri internet de dahil olmak üzere elektronik bilgi iletişim araç ve ortamlarında verilmeye başlanmıştır (Resmi Gazete, Tarih: 31.07.2004, Sayı: 25539). Söz konusu değişiklik ile birlikte mükelleflerin kâğıt kullanımı azaltılmış ve beyannamelerini elektronik yöntemlerle kamu idaresine gönderilmesi uygulamasına başlanmıştır. Bu çerçevede mali analiz sürecinin temel yapı taşı olan mali verilerin belirlenen format üzerinden internet ortamı ile kolay ve hızlı şekilde erişilebilir olması sağlanmıştır. Kamu otoritesi ilgili belge ve bilgileri ticari sır niteliğinde olması nedeniyle doğrudan paylaşmasa bile mükellefler idareye gönderdikleri şekliyle finans kurumları ile de paylaşmaya başlamıştır. Finans kurumları ise temin ettikleri bu belgelerdeki şekil şartlarını kontrol ederek kendi sistemlerine aktarmaktadır. Zaman içerisinde beyannamelerin OCR (Optical Character Recognition- Optik Karakter Tanıma: taranmış evraklar, PDF dosyalar veya dijital kamerayla çekilen resimler gibi belgelerin düzenlenebilir ve aranabilir verilere dönüştürülmesini sağlayan teknoloji (Seyir Defteri, 2022) ile sisteme aktarma veya PDF üzerinden sistemsel okuma ile yüklenmesi sağlanabilmektedir. Bu şekilde finans kurumu açısından operasyonel yük oluşturan bilanço ve gelir tablosu oluşturma işlemleri saniyeler içerisinde kurumların sistemlerine aktarılabilmektedir. Hızlı aktarım mali analiz sürecinin kısılmasına katkı sağlamaktadır.

Firma özelinde yapılan analizlerin yanı sıra mali analiz ve istihbarat süreçlerinde sektörel değerlendirmeler de bir hayli önem taşımaktadır. Merkez Bankası tarafından 1990 yılından bu yana ülke ekonomisine yön veren reel sektör oyuncularına yönelik gelişmelerin takibi ve yararlanıcılara doğru ve detaylı veriler sağlamak amacıyla sektör bilançoları yayınlamaktadır (TCMB Sektör Bilançoları, 2022). Analizi yapılan firmalar ile aynı sektörde faaliyet gösteren firmaların konsolide bilançoları ve istatistiki verilere hızlı bir şekilde ulaşım sağlanmakta ve karşılaştırma yapabilmek adına önemli bir kazanç sağlanmaktadır.

KKB-Kredi Kayıt Bürosu, 11.04.1995 tarihinde dokuz banka ortaklığında kurulmuştur (Kredi Kayıt Bürosu). TBB nezdinde, kredi ve finansal kuruluş müşterilerinin risk bilgilerinin toparlanarak, toplanan bilgileri söz konusu kuruluşlarla birlikte gerçek ve tüzel kişilerin kendileri ve onaylanması halinde özel hukuka tabi tüzel ve diğer gerçek kişiler ile paylaşılabilmesini temin etmek üzere Risk Merkezi kurulmuş ve 2013 yılında faaliyete geçmiştir (Resmi Gazete, Tarih: 25.02.2011, Sayı: 27857). KKB, TBB Risk Merkezi'ne vekalet ederek kurumun operasyon ve teknik süreçlerini yürütmekte ve risk merkezi üyelerine veri toplama ve paylaşma hizmet de vermektedir. Reel sektöre ve bireylere, bankalar ve finans kurumlarına yönelik faaliyet gösteren kurum Kredilere, Çeklere ve Senetlere ilişkin çok sayıda rapor hizmeti vermektedir. Üye kuruluşlara internet sitesi üzerinden sorgulama ve web servis aracılığıyla veri paylaşımı yapmaktadır (Kredi Kayıt Bürosu). KKB 2021 Faaliyet Raporuna göre 2017'de 30 milyon adet olan kurumsal büro sorgulaması adeti yıllar itibarıyla sırasıyla 40 milyon TL, 54 milyon adet, 73 milyon adet ve nihayetinde 2021'de 89 milyona adete yükselmiştir. Sorgulama adetlerinde yaşanan artış eğilimi hizmetin verimli olduğunu, sürekli gelişim kaydederek günün ihtiyaçlarına cevap verebildiğini ve sorgulama ihtiyacının arttığını göstermektedir.

Finansal kurumlarda mevcut kredilerin ödeme alışkanlıklarının tespiti için hazırlanan risk raporunun özet görünümü Findeks Kredi Notu olarak verilmektedir. Çok sayıda bilgi içeren verilerden sorguya konu müşterinin ödeme alışkanlıkları izlenmekte, ödeme taahhütlerini yerine getirip getirmediğine ilişkin bilgiler vermektedir. Finans kurumlarına özgü skorlardan ziyade ülkede mevcut kredi kullanımına ilişkin genel görüntü vermektedir (Cüçük, 2019). Findeks Kredi Notunun hesaplanmasında kredili ürün ödeme alışkanlıkları %45, mevcut hesap ve borç durumu %32, kredi kullanım yoğunluğu %18 ve yeni kredili ürün açılışı %5 oranında paya sahiptir. Söz konusu not ile gerçek veya tüzel kişinin kredi iştahı, ödeme alışkanlıkları gibi davranışsal verileri özet olarak hızlıca temin edilebilmektedir. (Findeks Kredi Notu, 2022).

Türk Ticaret Kanunu'nda Ticaret Sicilinin ilanının Türkiye Ticaret Sicil Gazetesinde yapılacağı hükme bağlanmıştır (6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu, Madde 35) Ticaret sicil gazetesinde firmaların ticari faaliyetlerine ilişkin kuruluş, sermaye değişikliği, nev'i, faaliyet alanı, adres ve şubeleri gibi birçok bilgi yer almakta olup firma incelemesi açısından önemli bir kaynak niteliğindedir. Gazete Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından çıkarılmakta olup ilk nüshası 1957'de yayınlanmıştır. Firmaların yanı sıra ticaret hayatının gelişimini ihtiva eden bir arşiv olarak nitelendirilebilecek olan TTSG'nin tüm nüshaları dijital ortama aktarılmıştır (Türkiye Ticaret Sicil Müdürlüğü). Kurum web sitesi üzerinden üyelik esaslı ile sicil kayıtlarının sorgulanmasına izin verirken, aynı zamanda web servis ile de hizmet vermektedir.

Ülkemizde e-dönüşüm süreçlerinde kamu tarafında elektronik hizmetler için MERNİS-Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi, UAVT-Ulusal Adres Veri Tabanı, TAKBİS-Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi ve MERSİS-Merkezi Sicil Kayıt Sistemi oluşturulmuştur. MERSİS tüzel kişilerin kayıt, değişiklik ve terk işlemlerinin elektronik ortamda yürütülmesi ve içeriklerin depolanmak suretiyle servis edilmesi ile bilgilerin tekil bir numara ile toplanması ve tek noktadan bilgilere erişim sağlanmasıdır (Mersis). Bu veri tabanı ile incelemeye konu firmaların merkezi kayıtlardaki durumu ve toplanan bilgileri teyit edilebilmektedir. TAKBİS ile ülke genelindeki mülkiyet verileri elektronik ortamda izlenebilmektedir (TAKBİS). Kişisel verileri içermesi nedeniyle müşterilerden alınan muvafakatname ile yapılan sorgulamalarla mülkiyet durumları, varsa mülkiyet üzerindeki ipotek ve sınırlamalar gözlemlenmektedir.

Dijitalleşme ile birlikte gelişmiş teknolojiler kullanılarak meydana getirilen finansal tabanlı ürün veya hizmetler ile birlikte bu hususları sağlamakta olan şirketler ve şirketlerden meydana gelen global sektör FinTek olarak tanımlanmaktadır. Fintek 21.yy'da finansal kurumların iç sistemlerinin geliştirilmesi ve dijitalleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Alt kategorileri oldukça geniş olan FinTek kavramı içerisinde dijital bankacılık da ön planda yer almaktadır. Veri odaklı olarak yapay zeka ve makine öğrenmesi ile finansal süreçlerdeki kararlar otomatik davranış biçimleri haline getirilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi).

Nitelik itibarıyla mali analiz ve istihbarat süreçleri özünü korumaya devam ederken, kaynak anlamında dijitalleşme yolunda hızla ilerlemektedir. Firma görüşme ve ziyaretleri ile inceleme ve araştırma gibi aşamalardan oluşan ve alanında uzman kişilerce sürdürülen mali analiz ve istihbarat süreçleri geçmiş dönemlerde oldukça uzun günler ve haftalar alabilmekteydi. Süreç uzun olsa da temelinde incelenen verilerin mali tablolar, diğer kurumlarla ilişkiler, piyasalara erişim kabiliyeti olduğu bilinirken, günümüzde benzer verilere daha hızlı şekilde erişim sağlanmasının sonucu olarak mali analiz ve istihbarat süreçlerinin çok daha hızlı sonuçlandığı ve istenildiği anda sonuç verebilecek şekilde otomotize edildiği görülmektedir. Hız noktasındaki bu kolaylıkta yukarıda detayları verilen dijitalleşme unsurlarının etkili olduğunu söylemek mümkündür.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Mali analiz ve istihbarat incelemeye konu şirketin finansal açıdan durumunu, mevcut faaliyetleri ve bu faaliyetlerinin sonuçlarını ve gelişimini tespit etme ve öngörüler yapmak için gerçekleştirilmektedir. İncelemeye konu döneme ilişkin veriler ile daha önceki dönemlere ilişkin veriler doğrultusunda geleceğe yönelik tahminler yapılmaktadır. Önceki, mevcut ve gelecekteki durumun incelenmesi için bu dönemlere ilişkin veriler arasındaki ilişkiler incelenmeli ve periyodik eğilimler izlenmektedir. Genel anlamda kredi talebinde bulunan gerçek veya tüzel kişinin borç ödeme istek veya kapasitesinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Mali analiz ve istihbarat çalışmalarının mali analiz tarafında finansal faaliyetlerin özeti olarak nitelendirilebilecek mali tablo ve veriler kullanılmaktadır. Muhasebe sistemleri doğrultusunda kayıt ve sınıflandırma işlemleri ile belirli periyotlarla raporlanan bu veriler genel kabul görmüş teknikler ile analiz edilmektedir. Analiz teknikleri farklı amaçlara yönelik yapılsa da birlikte

kullanılması anlamlı sonuçlara ulaşabilmeyi sağlayacaktır. Ayrıca söz konusu verilerin benzer faaliyet gösteren şirketlerle karşılaştırılması da analizi zenginleştirecektir.

İstihbarat tarafı ise mali tabloları doğrultusunda incelemesi yapılan kredi taleplisi şirketin kredi açısından değerliliği tespit edilmekte ve risklerin azaltılması için ahlak ve mali yapıların tespit edilebilmesine yönelik çeşitli kaynaklardan bilgi toplanması ve değerlendirilmesi faaliyetleridir. Kredilerin ilkelerine uygun bir şekilde kullanılabilmesi için talep eden işletmenin tanınması ve bir nevi güven sağlanması ve riskin azaltılması amaçlanmaktadır. Kredi ihtiyacı olan şirketlerin finans kurumlarına sundukları bilgi ve belgelerin her zaman gerçek ve objektif olmayabileceği düşüncesi doğrultusunda, şüpheli durumların bertaraf edilebilmesi, verilen bilgilere güvenilip güvenilmeyeceğinin tespiti ancak farklı kaynaklardan elde edilen bilgilerle mümkündür. Bu doğrultuda, istihbarat çalışmaları olabildiğince farklı ve güvenilir kaynakla zenginleştirilmektedir.

Ülkemizde 1960'lı yıllarda resmiyet almaya başlayan mali analiz ve istihbarat faaliyetlerinde başlangıçtan bu yana esas alınan temel unsurlar da önemli bir değişme yaşanmadığı görülmektedir. Benzer şekilde mali tablolar ve tablolar üzerinden hesaplanan rasyolara ilişkin mali tahlil çalışmaları ile şirketlerin hüviyet, davranış ve piyasa itibarı gibi unsurları içeren istihbarat çalışmaları yapılmaktadır. Günümüze gelen süreçte esas alınan çalışmaların benzer olduğu ancak dijital unsurlarla desteklenerek hızlı, operasyonel yükü azaltan, anlık bilgi sağlayan şekle geldiği görülmektedir.

Yukarıda ürün ve hizmet bazlı detaylandırılan hususlar finansal teknoloji penceresinde izlemek mümkündür. Mevcutta var olan bu ürün ve hizmetler dijitalleşme süreçleriyle birlikte daha etkin ve hızlı kullanılmaya, daha işlevsel hale gelmeye başlamıştır. Kamu otoritesince belirlenen şekilde matbu formlarda yayınlanan mali veriler finans kurumlarının veri tabanlarına aktarılmakta ve çok sayıda açıklayıcı rasyo ve analiz saniyeler içerisinde gerçekleştirilebilmektedir. Mali tablo tarafında kamu otoritesince belirlenen dönemler dahilinde verilerin açıklanması görece güncel görüntüyü yansıtamayabilmektedir. Bu açıdan daha güncel veriyi içermesi nedeniyle istihbarat faaliyetleri izleme ve takip faaliyetlerinde önemi arttırmaktadır. Yapılan geliştirmelerle birlikte şirketlerin bir gün öncesine ait davranış verilerinin gözlemlenebilmesi de teknolojinin geldiği noktayı göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Çabuk, A., Başar, A. B., Sevim, Ş., Karagül, A. A., Sayılır, Ö., & Erol, C. (2019). *Mali Analiz*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Öney, A. (1978). *İktisadi ve Ticari Terimler Sözlüğü*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- (01.07.2022). Kredi Kayıt Bürosu: <https://www.kkb.com.tr/hakkimizda> adresinden alındı
- (01.07.2022). Türkiye Ticaret Sicil Müdürlüğü: <https://www.ticaretsicil.gov.tr/view/menu/goster.php?Guid=19438e37-17fb-11ea-8bec-48df373f5970#:~:text=T%C3%BCrkiye%20Ticaret%20Sicili%20Gazetesi'nin,18.2%20milyon%20ilan%20ihtiva%20etmektedir.> adresinden alındı
- (04.07.2022). T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi: <https://www.cbfo.gov.tr/fintek> adresinden alındı
- 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu. (Madde 35). Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6102.pdf> adresinden alındı
- Bankacılık Kanunu. (tarih yok). Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf> adresinden alındı
- (1963). *Bankaların Açacakları Krediler İçin Talep Sahiplerinden Alacakları Hesap Vaziyeti ve Tahlil Esasları Semineri*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- (1963). *Bankaların İstihbarat Yönetmeliklerinin İhtiva Edeceği Asgari Esaslar*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik*. (Tarih: 01.11.2006, Sayı: 26333, Madde: 8 ve 9). Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=10738&MevzuatTertip=5> adresinden alındı
- Bektöre, S. (1975). *Mali Tablolar Analizi*. Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Cüçük, C. Ö. (2019). Kredi Taleplerinde İstihbarat ve Kredi Skorlamanın Karar Verme Süreçlerine Etkisi. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Desterci, P. (2009). *Türkiye Bankacılık Sistemi Açısından Krediler ve Kredi Değerlendirmede Kullanılan Mali Analiz Yöntemleri*. Tekirdağ: T.C. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Faaliyet Raporu 2021*. (tarih yok). Kredi Kayıt Bürosu: <https://www.kkb.com.tr/Resources/ContentFile/7958/kkbfaaliyetraporu2021.pdf> adresinden alındı
- Findeks Kredi Notu*. (2022, 7 3). Kredi Kayıt Bürosu: <https://www.kkb.com.tr/urunler/findeks-kredi-notu> adresinden alındı
- Gönenli, A. (1972). *Bilanço Analizi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Güvemli, O. (1981). *Uygulamalı Mali Tablolar Tahlili*. İstanbul: Çağlayan Kitapevi.
- Geçer, Turgay. (2014). Kredi İstihbaratı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21-35.
- Mersis*. (01.07.2022). Merkezi Sicil Kayıt Sistemi: <https://mersis.gtb.gov.tr/> adresinden alındı
- Resmi Gazete*. (Tarih: 31.07.2004, Sayı: 25539). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040731.htm> adresinden alındı

- (Tarih: 04.06.2021, Sayı: 31501, Madde: 4,5). *Sır Niteliğindeki Bilgilerin Paylaşılması Hakkında Yönetmelik*. Resmi Gazete. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/06/20210604-6.htm> adresinden alındı
- Seyir Defteri*. (2022, 7 3). İTÜBİDB: [https://bidb.itu.edu.tr/sevir-defteri/blog/2013/09/08/ocr-\(optical-character-recognition---optik-karakter-tan%C4%B1ma\)](https://bidb.itu.edu.tr/sevir-defteri/blog/2013/09/08/ocr-(optical-character-recognition---optik-karakter-tan%C4%B1ma)) adresinden alındı
- Sonbul İskender, D. (2014). *Kredi Riski Dayanıklılığının Analizi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Uygulama*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Şakar, B. (2011). *Banka Kredileri ve Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Türkçe Sözlük*. (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TAKBİS. (01.07.2022). Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü: <https://www.tkgm.gov.tr/projeler/tapu-ve-kadastro-bilgi-sistemi-takbis> adresinden alındı
- (Tarih: 25.02.2011, Sayı: 27857). Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110225M1-1.htm> adresinden alındı
- TCMB Sektör Bilançoları*. (2022, 06 28). TCMB: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Reel+Sektor+Istatistikleri/Sektor+Bilancolari/> adresinden alındı
- Tuğcu, Y. T., Erdem, P., Çelik, Y., Torun, Y., Togay, P., Kayhan, Y., . . . Toprak, P. (2013). *Bankalarda Kredi Yönetimi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.